

ІСТОРИЯ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО МИСЛЕННЯ ТА ОБЛІКУ В РОЗРІЗІ СУЧАСНИХ НЕПЕРЕДБАЧЕНИХ КОЛИВАНЬ ЕКОНОМІЧНОГО ЖИТТЯ

КОВАЛЬ Наталія Олегівна

кандидат економічних наук, доцент
Вінницький національний технічний університет
<https://orcid.org/0000-0002-7293-3331>

ТКАЧУК Людмила Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент
Вінницький національний технічний університет
<https://orcid.org/0000-0001-9770-7851>

У статті розглянуто еволюційний характер фінансового мислення та його вплив на сучасне економічне життя. Це відбувається в соціальному та природному середовищі, яке змінюється і тим самим змінює дані економічної діяльності; цей факт важливий, і ці зміни (війни, революції тощо) часто зумовлюють індустріальні зміни, але вони не є їх першочерговими.

Було представлено сутність та сформульовано розуміння фінансового мислення та обліку, що підкреслює важливість концентрації на масштабах економіки.

Надано комплексний підхід щодо інструментів які не беруть до уваги багате «біорізноманіття», яке характеризує фінансовий світ, світ фінансового обліку, вони також ігнорують роль природного відбору.

Зроблено висновок щодо визначення спільних рис які притаманні сучасному фінансовому світу та справжній еволюційній системі економічного життя.

Ключові слова: фінансове мислення, бухгалтерський облік, історія фінансів, історія фінансового обліку, економічне життя, еволюція фінансової думки, класичні школи економіки.

HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF FINANCIAL THINKING IN THE CONTEXT OF MODERN UNFORESEEN FLUCTUATIONS IN ECONOMIC LIFE

KOVAL Natalia, TKACHUK Liudmyla

Vinnitsia National Technical University

The article discusses the evolutionary nature of financial thinking and its impact on modern economic life. It takes place in a social and natural environment that changes and thereby changes the data of economic activity; this fact is important, and these changes (wars, revolutions, etc.) often lead to industrial changes, but they are not their primary causes.

The essence and understanding of financial thinking and accounting is presented, emphasising the importance of concentrating on the scale of the economy.

A comprehensive approach to the instruments that do not take into account the rich 'biodiversity' that characterises the financial world, the world of financial accounting, they also ignore the role of natural selection.

A conclusion is made on the identification of common features that are inherent in the modern financial world and the true evolutionary system of economic life.

Keywords: financial thinking, accounting, history of finance, history of financial accounting, economic life, evolution of financial thought, classical schools of economics.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ТА ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Фінансову історію не прийнято розглядати в еволюційних термінах, а варто було б. Традиційні способи мислення про фінанси та облік, що беруть свій початок від Гільфердінга, підкреслюють важливість концентрації уваги на класичних постулатах фінансового мислення, які накладаються на сучасне економічне життя. Але ці підходи не беруть до уваги багате «біорізноманіття», яке характеризує фінансовий світ. Вони також ігнорують роль природного відбору. Звичайно, природний відбір у фінансовому світі не є точним аналогом економічних процесів. Тут є як свідома адаптація, так і випадкова мутація. Більше того, у фінансах є щось схоже на «розумний задум», коли регулятори та законодавці діють у квазідемонічній якості, виводячи динозаврів на життєвий рівень. Небезпека полягає в тому, що такі втручання в природні процеси ринку можуть зрештою спотворити еволюційний процес, ставши на шлях «творчого економічного та фінансового руйнування».

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження в напрямку історії розвитку фінансового мислення займаються як вітчизняні так і зарубіжні науковці, а саме: Дж. Уїлі, М. Спендоліні, Г. Райтер, Дж. Роберт, Р. Кемп, Дж. Боксвел, М. Портер, С. Колодій, В. Базилевич, Л. Радіонова, Л. Мельник, В. Фещенко та інші. На сьогоднішній день, залишається досить актуальним питання використання історичних постулатів та трактувань фінансового мислення та

обліку щодо мінливого сучасного економічного світу, а його багатогранність під впливом глобальних змін зовнішнього середовища, потребує нових підходів та методів вдосконалення.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою означеної статті є дослідження сутності та розкриття основних підходів щодо теорії історії розвитку фінансового мислення та детального генезису обліку, виокремлення глибоких знань потугового розвитку та їх вплив на сучасне економічне життя.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

За допомогою історії є можливість проникнути в економічне життя минулих століть. Тому вважаємо за потрібне провести дослідження історії та періодизації розвитку фінансового мислення та обліку. Це дозволить нам зрозуміти сучасний розвиток і оптимальні напрями прогнозування еволюції цих процесів в майбутньому.

Перші спроби аналізу економічних проблем з'являються в працях древніх греків. Платон визнавав економічну основу суспільного життя і в своїй «Республіці» організував зразкове суспільство на основі ретельного розподілу праці. Аристотель також надавав великого значення економічній безпеці як основі соціального та політичного здоров'я і вважав власника середньої ділянки землі ідеальним громадянином [1].

Римські письменники, такі як Цицерон, Вергілій та Варрон, дали важливі поради щодо економіки сільського господарства. Середньовічний період ознаменувався занепадом процвітаючої торгівлі античного світу, а в його економічному житті домінував феодалізм.

У період переходу до Нового часу (XVI - XVIII ст.) європейська заморська експансія призвела до зростання торгівлі та економічної політики меркантилізму.

Меркантилізм - економічна система великих торговельних держав у XVI - XVIII століттях, заснована на припущенні, що національне багатство і могутність найкраще забезпечуються за рахунок збільшення експорту і збору дорогоцінних металів натомість. Період 1500 - 1800 років був часом релігійних і торговельних війн, і для утримання армій та оплати зростаючих витрат на цивільне управління потрібні були великі доходи. Нації меркантилізму були вражені тим, що дорогоцінні метали, особливо золото, користувалися загальним попитом. Зовнішня торгівля мала перевагу над внутрішньою, а виробництво або переробка, що забезпечували товари для зовнішньої торгівлі, розвивалися за рахунок видобувних галузей (наприклад, сільського господарства) [2]. Держава здійснювала значний контроль над економічним життям, головним чином через корпорації та торгові компанії.

Однак, як пізніше зазначали класичні економісти, навіть успішна меркантилістська політика навряд чи була корисною, оскільки вона призводила до надлишку грошей, а разом з ним і до серйозної інфляції. Генріх VIII, Єлизавета I та Олівер Кромвель дотримувалися меркантилізму у своїй політиці. У Франції його головним представником був Жан Батіст Кольбер. Наприкінці XVII-XVIII ст. протест проти державного регулювання, характерного для меркантилізму, висловлювали, зокрема, фізіократи. Фізіократи - школа французьких мислителів XVIII ст., які розробили першу повну економічну систему. Засновником і лідером фізіократії був Франсуа Кене. Ця група відстоювали принцип, що бізнес повинен вільно слідувати «природним законам» економіки без втручання держави [3].

У XVIII ст. шотландський філософ Девід Юм зробив важливу роботу в напрямку історії фінансового мислення та обліку. Його аналіз природних переваг, якими користуються деякі країни у вирощуванні певних продуктів, та спостереження за торговельними потоками стали основою для теорії міжнародної торгівлі. Однак найважливішою працею XVIII ст. було «Багатство народів» Адама Сміта (1776), яке багато хто вважає першим повним трактатом з економіки. Сміт визначив власний інтерес як основну економічну силу. Сміт заперечував основні економічні переконання свого часу. Він не погоджувався з фізіократами, які стверджували, що земля є єдиним джерелом багатства. Він також не погоджувався з меркантилістами, які вимірювали багатство нації її грошовою масою і закликали до державного регулювання економіки з метою сприяння «сприятливому торговельному балансу». На думку Сміта, багатство нації залежить від виробництва, а не лише від сільського господарства. Він вважав, що кількість виробленої продукції залежить від того, наскільки ефективно поєднуються праця та інші фактори виробництва. Чим ефективніша комбінація, тим більший обсяг виробництва і тим більше багатство нації [4].

В основі економічної філософії Сміта лежало його переконання, що економіка буде працювати найкраще, якщо її залишити функціонувати самостійно, без державного регулювання. Щоб пояснити, чому все суспільство вииграє, коли економіка вільна від регулювання, він використовував метафору «невидимої руки». Невидимою рукою Сміт називав економічні сили, які ми сьогодні називаємо попитом і пропозицією, або ринком. Він різко не погоджувався з меркантилістами, які у своєму прагненні до сприятливого торговельного балансу закликали до регулювання економіки. Натомість він погоджувався з фізіократами та їхньою політикою «laissez faire», що дозволяла окремим особам та підприємствам функціонувати без втручання з боку державного регулювання чи приватних монополій. Таким чином, «невидима рука» могла б вільно керувати економікою і максимізувати виробництво [5].

Найважливішим економістом, який наслідував Сміта, був Давид Рікардо. Він був одним з найвпливовіших класичних економістів, якому часто приписують систематизацію. Принципи політичної економії та оподаткування (1817). У цій книзі він представив більшість своїх важливих теорій, особливо тих, що стосуються визначення заробітної плати та вартості. Для проблеми заробітної плати він запропонував залізний закон заробітної плати, згідно з яким заробітна плата має тенденцію стабілізуватися на рівні прожиткового мінімуму. Будь-яке підвищення заробітної плати вище прожиткового мінімуму призведе до того, що кількість працюючого населення збільшиться до такої міри, що загострення конкуренції серед надлишку робітників призведе до того, що їхня заробітна плата знову впаде до рівня прожиткового мінімуму. Рікардо також цікавився питанням міжнародної торгівлі, і для цього він розробив теорію порівняльних переваг, яка досі широко визнається серед економістів [6-7].

Джон Стюарт Мілль був послідовником Рікардо і зробив внесок у дослідження міжнародної торгівлі, а також у вивчення економіки промислової експансії. Серед критиків вільної торгівлі за межами Британії були німець Фрідріх Ліст та американець Генрі Кері [8].

Класична економіка - це школа економічної думки, основними розробниками якої є Вільям Петц, Адам Сміт, Давид Рікардо, Томас Мальтус, Джон Стюарт Мілль та Іоанн Гейдріх фон Тьонен.

Основними ідеями класичної економіки є:

1. Багатство націй - це активи, які задовольняють людські бажання та потреби. Тому важливо аналізувати виробництво.

2. Лібералізм і відсутність державного втручання.

3. Ринковий механізм - це самоконтроль без втручання уряду, який сам знаходить рівновагу.

Капіталізм - економічна система, заснована на приватній власності на засоби виробництва, в якій особистий прибуток може бути отриманий шляхом інвестування капіталу та найму робочої сили. Капіталізм ґрунтується на концепції вільного підприємництва, яка стверджує, що державне втручання в економіку має бути обмеженим і що вільний ринок, заснований на попиті та пропозиції, в кінцевому підсумку максимізує добробут споживачів [9-10].

Одним із найвпливовіших науковців XIX ст. був Томас Мальтус, чий прогноз про те, що зростання населення завжди буде випереджати розвиток засобів існування, принесли економічній науці назву «похмурої науки». Він стверджував, що бідність і страждання неминучі, оскільки населення зростає в геометричній прогресії, а засоби існування - в арифметичній. Як стримуючі фактори зростання населення Мальтус спочатку визнавав лише війну, голод і хвороби, але у своїй доопрацьованій праці він визнав також превентивний стримуючий фактор моральної стриманості [11].

Таким чином, на нашу думку слід звернути увагу на риси притаманні сучасному фінансовому світу та еволюційній системі, їх щонайменше шість:

- «Гени», в тому сенсі, що певні бізнес-практики відіграють таку ж роль, як гени в біології, дозволяючи зберігати інформацію в «організаційній пам'яті» та передавати її від індивіда до індивіда або від фірми до фірми, коли створюється нова фірма.

- Потенціал спонтанної «мутації», яку в економічному світі зазвичай називають інновацією і яка переважно, хоча й не завжди, є технологічною.

- Конкуренція між окремими особами в межах виду за ресурси, результати якої з точки зору довголіття та розмноження визначають, які бізнес-практики існують.

- Механізм природного відбору через ринковий розподіл капіталу та людських ресурсів, а також можливість смерті у випадку недостатньої ефективності, тобто «диференційоване виживання».

- Можливості для видоутворення, підтримання біорізноманіття через створення абсолютно нових «видів» фінансових установ.

- Можливість вимирання, коли види вимирають повністю. Фінансова історія по суті є результатом інституційної мутації та природного відбору. Випадковий «дрейф» (інновації/мутації, які не сприяють природному відбору, а просто трапляються) та «потік» (інновації/мутації, які виникають, коли, скажімо, американські практики переймаються китайськими банками) відіграють певну роль. Також може відбуватися «коеволюція», коли різні фінансові види працюють і адаптуються разом (наприклад, хедж-фонди та їхні головні брокери). Але вибір ринку є головною рушійною силою.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Раптові зміни в регуляторному середовищі суттєво відрізняються від раптових змін у макроекономічному середовищі, які є аналогом екологічних змін у світі природи. Різниця знову ж таки полягає в тому, що регуляторні зміни мають елемент ендогенності, оскільки відповідальні за них часто є «бракон'єрами, які стали єгерями», з гарним розумінням того, як працює приватний сектор. Однак кінцевий ефект подібний до впливу зміни клімату на біологічну еволюцію. Нові правила і норми можуть зробити раніше «хороші» риси раптово невідповідними. Зростання і падіння заощаджень і кредитів, наприклад, були значною мірою зумовлені змінами в регуляторному середовищі.

Основна увага більшості регуляторів зосереджена на підтримці стабільності у секторі фінансових послуг, захищаючи таким чином споживачів, яких обслуговують банки, та «реальну» нефінансову економіку, яку підтримує ця галузь. Машинобудівні компанії, як правило, є менш системно важливими для економіки в цілому, оскільки саме банки та інші фінансові компанії створюють гроші та кредити. Тому крах великого комерційного банку, в якому роздрібні клієнти втрачають свої депозити, є подією, якої будь-який регулятор (і політик) бажає уникнути за будь-яку ціну. Старе питання, полягає в тому, наскільки гарантії допомоги банкам створюють проблему «морального ризику», заохочуючи надмірне прийняття ризиків, виходячи з припущення, що держава втрутиться, щоб запобігти неліквідності і навіть неплатоспроможності, якщо установа вважається занадто великою - тобто занадто політично чутливою або занадто ймовірно, що вона потягне за собою багато інших фірм - до банкрутства.

Кожен шок у фінансовій системі повинен призводити до казусів. Наданий самому собі, «природний відбір» повинен швидко усунути найслабші установи на ринку, які зазвичай поглинаються успішними. Але більшість криз також призводять до появи нових правил і норм, оскільки законодавці та регулятори поспішають стабілізувати фінансову систему і захистити споживача/виборця. Критичним моментом є те, що можливість вимирання не може і не повинна бути усунута надмірно обережними правилами. Як писав Йозеф Шумпетер понад 70 років тому, «ця економічна система не може обійтися без *ultima ratio* повного знищення тих екзистенцій, які безповоротно пов'язані з надією, що вони не пристосовані». Це означало, на його думку, не що інше, як зникнення «тих фірм, які не пристосовані до життя». Було б дуже корисно для законодавців, регуляторів і самих фінансистів, якби після цієї останньої кризи нашої фінансової системи вони прийшли до наступних висновків і припинили свої зусилля з придушення цього процесу.

Таким чином, історичні дані, які представлені в даній науковій статті, вказують на значне розмаїття шляхів розвитку фінансового мислення, фінансових систем та обліку різних національних економік, що має бути уроком для сучасного економічного життя, а фінансова система стала би менш вразливою до масового вимирання, ніж зараз.

Література

1. Історія економіки та економічної думки : підручник / за ред. В.В. Козюка, Л.А. Родіонової. Тернопіль: ТНЕУ, 2015. 792с. URL:<http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/13191> (дата звернення: 01.10.2024).
2. Феценко В.М. Сучасні економічні теорії: концептуальні витoki та еволюція змістовного наповнення. Сучасні економічні теорії: історія, методологія та перспективи розвитку : зб. матеріалів Всеукр. Круглого столу, м. Київ, 10 листопада 2016 р. Київ : КНЕУ, 2016. С. 9–16. URL:<https://ir.kneu.edu.ua/items/eddb04ec-71c7-4a87-8cc3-14feb5a9f56f> (дата звернення: 25.11.2024).
3. Родіонова Л. Напрями розвитку економічної теорії на початку XXI ст. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2020. № 2. С. 159–170. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vtneu_2014_2_18 (дата звернення: 15.11.2024).
4. Базилевич В.Д. Економічна наука та освіта в епоху системних трансформацій: нові виклики і запити до фундаментальної теорії. Економіка України. 2019. № 8. С. 78–90.
5. Колодій С.Ю., Колодій С.К. Інституціональна теорія як прояв європейських традицій плюралізму в сучасній економічній науці. Фінансовий простір. 2018. № 4(32). С. 27–33. URL: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/index.php/fp/article/view/628/626> (дата звернення: 21.11.2024).
6. Леоненко П.М. Інституціоналізм та його місце в сучасній економічній теорії (політичній економії). Економічний вісник університету. 2023. Вип. 21(1). С. 163–171. URL: <https://doi.org/10.33763/finukr2021.03.084> (дата звернення: 20.11.2024).
7. Дроботя Я. А., Бражник Л.В., Дорошенко О.О. Диджиталізовані інновації банківського бізнесу. Економіка та суспільство. 2021. Вип. 23. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-23> (дата звернення: 20.11.2024).
8. Довгань Ж., Галіцейська Ю. Open-banking як тренд розвитку фінансових технологій. Інноваційна економіка. 2021. № 5-6. С.111-116. URL: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/828>
9. Силкіна Ю.О., Мазур І.М. Особливості інноваційного розвитку в банківській сфері. Ефективна економіка. 2019. №11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7440> (дата звернення: 21.11.2024).
10. Ключко Л.А. Інновації у сфері банківського бізнесу. Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України. 2019. №2. С. 109-128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnudps_2019_2_10 (дата звернення: 20.11.2024).
11. Родіонова Л. Напрями розвитку економічної теорії на початку XXI ст. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2020. № 2. С. 159–170. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vtneu_2014_2_18 (дата звернення: 21.11.2024).

References

1. Istoriiia ekonomiky ta ekonomichnoi dumky: pidruchnyk (2015), za red. V.V. Kozyuuka, L.A. Rodionovoi. Ternopil: TNEU, 792 p. URL:<http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/13191> (accessed November 01, 2024).

-
2. Feshchenko V.M. (2016) Suchasni ekonomichni teorii: kontseptualni vytoky ta evoliutsiia zmistovnoho napovnennia. Suchasni ekonomichni teorii: istoriia, metodolohiia ta perspektyvy rozvytku : zb. materialiv Vseukr. Kruhloho stolu, m. Kyiv, 10 lystopada 2016 r. Kyiv: KNEU, pp. 9–16. Available at: <https://ir.kneu.edu.ua/items/eddb04ec-71c7-4a87-8cc3-14feb5a9f56f> (accessed November 25, 2024).
 3. Rodionova L. (2020) Napriamy rozvytku ekonomichnoi teorii na pochatku KhKhI st. Visnyk Ternopil'skoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu, no 2, pp. 159-170. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vtneu_2014_2_18 (accessed November 20, 2024).
 4. Bazylevych V.D. (2019) Ekonomichna nauka ta osvita v epokhu systemnykh transformatsii: novi vyklyky i zapyty do fundamentalnoi teorii. *Ekonomika Ukrainy*, no 8, pp. 78–90.
 5. Kolodii S.Iu., Kolodii S.K. (2018) Instytutsionalna teoriia yak proiav yevropeiskykh tradytsii pliuralizmu v suchasni ekonomichni nautsi. *Finansovy prostir*, no 4(32), pp. 27–33. Available at: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/index.php/fp/article/view/628/626> (accessed November 20, 2024).
 6. Leonenko P.M. (2023) Instytutsionalizm ta yoho mistse v suchasni ekonomichni teorii (politychnii ekonomii). *Ekonomichni visnyk universytetu*, no 21(1), pp. 163–171. Available at: <https://doi.org/10.33763/finukr2021.03.084> (accessed November 21, 2024).
 7. Drobotia Ya., Brazhnyk L., Doroshenko O. (2021) Dydzhytalizovani innovatsii bankivskoho biznesu. *Ekonomika ta suspilstvo*, no 23. Available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-23> (accessed November 20, 2024).
 8. Dovhan Zh., Halitseiska Yu. (2021) Open-banking yak trend rozvytku finansovykh tekhnolohii. *Innovatsiina ekonomika*, no 5-6, pp. 111-116. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2019_40_34 (accessed April 20, 2024).
 9. Sylkina Yu., Mazur I. (2019) Osoblyvosti innovatsiinoho rozvytku v bankivskii sferi. *Efektivna ekonomika*, no 11. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7440> (accessed November 21, 2024).
 10. Kliusko L. (2019) Innovatsii u sferi bankivskoho biznesu. Zbirnyk naukovykh prats Universytetu derzhavnoi fiskalnoi sluzhby Ukrainy, no 2, pp. 109-128. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnudps_2019_2_10 (accessed November 20, 2024).
 11. Rodionova L. (2020) Napriamy rozvytku ekonomichnoi teorii na pochatku KhKhI st. *Visnyk Ternopil'skoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, no 2, pp. 159–170. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnudps_2019_2_10 (accessed November 20, 2024).